

Neslyšené volání o pomoc

Kdo by byl řekl, že se koncentrační tábory stanou v jednadvacátém století tolik populární. Že nám nebude vadit pomyslení na jiné, kteří mají životního prostoru sotva na jedno otočení. Že nám nebudou vadit zvrácené experimenty leptající oči a kůži, které až příliš často končí smrtí. Že budeme lhostejní, když se s živými tvory zachází hůř než s věcmi. Tito jiní tvorové přitom vnímají ubíjející nudu, strach, bolest i utrpení stejně jako my. Jenže na rozdíl od nás nejsou z rodu homo.

MARTINA VALENTÍKOVÁ

Miliardy zvířat každoročně položí svůj život za to, aby si lidé mohli spokojeně žít ten svůj. Umírají, abychom se mohli navečeřet, dát si voňavou koupel, obléci si hedvábné pyžamo a usnout v prachových polštářích. Že zvířata umírají proto, abychom zahnali hlad (a především chuť), už jsme si zvykli. Že se na zvířatech provádějí pokusy v zájmu našeho zdraví, jsme také schopni akceptovat. Za tradičními či ušlechtilými myšlenkami se ovšem skrývá víc, než si většina společnosti připouští: zcela zbytečné a až příliš často nelidské utrpení zvířat — přesto v rámci zákona.

Experimenty bez hranic

Jen v Evropské unii ročně provedeme více než dvanáct milionů testů na zvířatech, a to i bez testů kosmetických, které Unie už pár let zakazuje (přestože se k nám kosmetika testovaná na zvířatech stále může dovážet). Takový botox už je ovšem licencován jako medicínský, a ne kosmetický produkt, proto jím mohou výzkumníci v Unii nadále paralyzovat myši a způsobovat jim tím dýchací problémy a utrpení vedoucí ke smrti.

Ačkoli za úplný zákaz experimentů na zvířatech lobbují mnohé evropské iniciativy se silnou podporou veřejnosti, Evropská unie snahám o ukončení výzkumů vytváří překážky. Jednou z nich je program REACH pro registraci, hodnocení, autorizaci a zákaz chemikálií. Abychom věděli, které chemikálie můžeme bezpečně používat, obětujeme více než padesát milionů zvířat pro otestování sto padesáti tisíc různých chemikálií. Každoročně se tak do Unie doveze i přes deset tisíc primátů, buď z chovů v zajetí, nebo přímo z divočiny (viz článek *Pokusní bohové v T.G 3/2017*). Statistiky Evropské koalice pro ukončení zvířecích experimentů přitom ukazují, že medicínský výzkum se provádí na necelé pětina primátů, většina z nich končí se závislostí pro toxikologický výzkum. Pro záchranu lidských životů by přitom byla daleko efektivnější intenzivní osvětová kampaň.

Unie se snaží alespoň o větší transparentnost experimentů, od roku 2014 vyžaduje každoroční zprávy členských států o počtu experimentů, druzích použitých zvířat, míře jejich případné bolesti či důvodu experimentů. Podle zpráv časopisu ALTEX však jen pět států statistiky vyplnilo úplně, Švédsko a Portugalsko neposkytlo zprávu žádnou. Větší transparentnost testování tedy zatím nastává jen pozvolna. Z neaktuálnějších dat vyplývá, že nejvíce se testuje ve Velké Británii (téměř čtyři miliony experimentů), v Německu (tři miliony) a ve Francii (dva miliony). Zatímco počet testů v těchto zemích roste, v České republice, Dánsku, Polsku či Maďarsku množství experimentů klesá. Nejvíce se používají myši (osm milionů), ryby (dva miliony) a krysy (jeden a půl milionu). Velké utrpení prožívalo méně než deset procent všech zvířat, při tak velkém počtu je to ovšem číslo významné. Česká republika a Rumunsko měly nejvyšší podíl experimentů pro vzdělávací účely — 7 a 10 procent; v Česku se navíc do statistik započítává i kroužkování ptáků, které tvoří až polovinu testování.

Mnoho zvířat se však do oficiálních statistik nedostane. Jsou to hlavně geneticky upravení jedinci, kteří slouží jako modely pro lidské nemoci. Pomineme-li utrpení plynoucí z nepředvídatelné genetické manipulace, pouze deset procent zvířat se narodí s požadovaným cizím genem. Méně šťastní sourozenci jsou pak zabiti bez jakéhokoli testování, protože jsou pro vědce neužiteční.

Neužitečný výzkum

Problém s testováním zvířat samozřejmě dalece přesahuje hranice EU. Výzkum Cruelty Free International pod vedením Hadwena Trusta z roku 2005 naznačil, že celosvětově se k testování využívá osmdesát až sto padesát milionů obratlovců za rok. Experimenty se nejčastěji provádějí ve Spojených státech, Japonsku, Číně, Austrálii, ale i ve Francii, Kanadě, Velké Británii a Německu, na Tchaj-wanu či v Brazílii. Tato čísla jsou ovšem stále spíše odhady než jasnými statistikami, protože čtyři pětiny zemí počty zvířat využívaných v experimentech vůbec neudávají (například Čína). Nedostatečné zákony v USA vedou k tomu, že drtivá většina zvířat užívaných v laboratořích nemá ani nejmenší ochranu federálních zákonů, a tak na nich mohou být prováděny experimenty bez utišení bolesti.

Užitečných výzkumů, v nichž by byl experiment na zvířeti nevyhnutelnou součástí, je přitom vzhledem k celkovému počtu experimentů relativně velmi málo. Každý pokus poskytuje jistou informaci jen o zkoušeném druhu, i nejmenší mezidruhové rozdíly vedou ke zcela odlišným výsledkům; testování nezajišťuje účinnou léčbu a většina medicínského pokroku s testováním ani nesouvisí. Podle amerického Institutu zdraví až 95 procent veškerých léků bezpečných a efektivních na zvířatech v testech na lidech selhává; a z oněch pěti úspěšných procent je ještě polovina stažena z trhu kvůli neodhaleným vedlejším účinkům.

Naopak, výzkumy na zvířatech mohou kvůli neodpovídajícím výsledkům lékařské poznání i zpomalit. Navíc existují výzkumné metody, které se zcela obejdou bez zvířat, třeba s použitím uměle vypěstované lidské tkáň. (O testování zvířat podrobněji článek *V laboratořích stále dupou králíci* na s. 13)

Štěňátka pro peníze

Problém se zvířecím utrpením zpravidla začíná tam, kde chce mít člověk ze zvířete zisk. Pokud jej chová jen proto, aby vydělal co nejvíce peněz, musí do něj co nejméně investovat. A v žádném případě nesmí mít zvířata rád. To platí zvláště pro takzvané množírny, jakési „mlýny na štěňata“, které zanedbávají nejenom sociální potřeby zvířat, ale i veterinární ošetření, hygienické podmínky a placení daní. Jenže prodejci nejsou jen pochybní lidé, kteří předávají štěňata na benzínových pumpách, nýbrž i zverimexy. Je ve vašem zverimexu stále plno nových štěňátek? Pak existuje velká pravděpodobnost, že je odebírají právě z množíren.

Studie pro Evropskou komisi z prosince 2015 popisuje ilegální praktiky množitelů, kteří nastavují příliš nízkou cenu oproti legálním chovatelům tím, že neinvestují do certifikátů, vakcín, kontrolních prohlídek ani do důstojného přístřeší. Typické jsou také ilegální přeshraniční obchody, při nichž mnoho mláďat zahyne kvůli nemocem a nedostatku pitné vody. Tranzitními zeměmi v Unii jsou Belgie, Nizozemí a Rumunsko, cílovými pak Itálie, Německo a Velká Británie. Znatelně víc se obchoduje se psy než s kočkami. Nelegálně převeznených zvířat není málo, jen do Německa a Rakouska putuje ročně až 200 tisíc mláďat, do Nizozemí až 120 tisíc. Evropská unie udělala pro ochranu zvířat před nelegálním převozem jen málo, v podstatě závisí na každém státu, jak ochranu pojme. Identifikace a registrace zvířat je stále nedostatečná, stejně jako nedostačující požadavky na komerční chovatele. Je pak obtížné zpětně dohledat, kdy a kam byla jaká zvířata převážena, což při vypuknutí jakékoli nemoci ohrožuje zdraví zvířat i lidí.

Česká republika je stejně jako Slovensko, Maďarsko, Polsko či Rumunsko proslulá masovou produkcí štěňat hlavně pro západní Evropu. Více než tisíc českých množitelů obchoduje s plemeny, jako je čivava, francouzský buldoček či pražský krysařík. Podle informací neziskové organizace Obránci zvířat může obrát jen v Česku dosahovat miliardy korun ročně. (Více se o množárnách dočtete v článku *Štěně levně. Za všechny prachy* na s. 11.)

Nedostatečná péče a odtržení od matky v raném věku není to jediné, co domácím mazlíčkům hrozí. Často jsou trápeni i svými novými majiteli. Výzkum organizace Humane Society ve Spojených státech z roku 2011 ukazuje, že týrání zvířat ze 70 procent zahrnovalo psy, ve 21 procentech případů kočky a ve 24 procentech případů jiná zvířata, celkem asi milion případů týrání zvířat ročně. Záměrné násilí na zvířatech přitom přímo souvisí s jinými zločiny včetně násilí na lidech. Organizované násilí, jako jsou zápasy psů či kohoutů, jde zase ruku v ruce se zločiny drogových kartelů.

Exotičtí mazlíčci

Domestikovaná zvířata jsou na život v lidských příbytcích či jejich blízkosti zvyklá. Ne tak exotické druhy, odchytávané ve volné přírodě nebo pocházející z chovu v zajetí. Jejich pudy je stále volají do volné přírody. Podle údajů Nadace na ochranu zvířat jsou každoročně odchytávány a přes půl planety převáženy (velká část z nich převoz nepřežije ani při legálním obchodu) miliony zvířecích jedinců. Podmínky u nelegální přepravy jsou ještě o mnoho horší.

Nabídka exotických zvířat se rozšiřuje o stále nové druhy, nemluvě o módních vlnách. Při té poslední byl internet zaplavený videi s roztomilými outloni, kteří se jeví jako dokonalí domácí mazlíčci. Až na to, že od roku 2007 jakýkoli komerční obchod s nimi zakazuje Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících zvířat a planě rostoucích rostlin. Proto se prodávají jen na černém trhu. Jenže outloni kousnutí člověku způsobuje anafylaktický šok, ojediněle i smrt, takže jim obchodníci vytrhávají zuby (bez umrtvení), ačkoli mohou zvířata na infekci v ráně zemřít. Při převozu navíc outloni zažívají stres z malého, nepřirozeného prostoru klecí, proto dvě třetiny z nich uhynou — a jejich populace se ve volné přírodě dále zmenšuje. Ani když se dostanou k chovatelům, nemohou mít všechnu potřebnou péči — jejich majitel jim neumožní spát přes den v korunách stromů a v noci putovat dlouhé vzdálenosti za přirozenou potravou: mízou, hmyzem nebo nektarem.

Outloni jsou ovšem jen špičkou ledovce nepřirozeného chovu divokých zvířat. Poskytnout leguánům, želvám či jiným plazům vhodné podmínky je velice nákladné a náročné, u řady z nich se na doporučeném prostředí neshodnou ani specialisté; oblíbené druhy velkých papoušků zase strádají o samotě. Podle průzkumu Nadace na ochranu zvířat z roku 2006 je české zverimexy chovají v nevhodně vybavených klecích, v některých případech příliš malých a silně znečištěných; většina z tehdejších opeřenců ani nedostávala dostatečně pestrá strava. Ptáci trpěli osamocněním a nudou, které vedou k psychologickým problémům. V teráriích s plazy zase chyběl v drtivé většině teploměr, zdroj UV záření a dostatečně velká nádoba na vodu u druhů, které se koupou.

Dle časopisu National Geographic žije nejvíce zájemců o exotická zvířata v Evropě (konkrétně ve Švýcarsku, Německu, Belgii i v Česku) a v Číně. Češi také patří mezi členy mezinárodních gangů,

například brazilského, který zvládl v osmdesáti lidech propašovat do Evropy půl milionu zvířat. Česko přitom — stejně jako drtivá většina států — v roce 1993 podepsalo výše zmíněnou Úmluvu o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, platící od roku 1975. Obsahuje tři kategorie druhů, s nimiž se může obchodovat dle míry jejich ohrožení. Naplňování smlouvy ale pokulhává kvůli korupci, politickým zájmům rozvojových zemí a pomalému či neprůhlednému vyřizování žádostí; úmluva navíc nezajišťuje ochranu přírodního prostředí ohrožených druhů.

Nenápadný maratonec

Stejný problém jako u množíren se projevuje i v intenzivním zemědělství, které je nejčastějším druhem chovu živočichů v západním světě a stále častěji se uplatňuje i v zemích třetího světa. V Česku je každoročně usmrceno sto padesát milionů hospodářských zvířat, nejčastěji kuřat, celosvětově jde přibližně o pětadesát miliard zvířat (ne, nejde o překlep). Pokud se chovatelé zaměřují na co nejvyšší zisk, vždy tak činí na úkor zvířat. Ta jsou natěsnána v přeplněných prostorách (v Evropě každoročně držíme v klecích sedm set milionů zvířat), bez přirozeného uspořádání zvířecích skupin, v nepřirozeném a stereotypním prostředí. Podstupují bolestivé zákroky, jako je urezávání ocasů či zkracování zobáků, jsou stísněna na malých prostorech bez jakýchkoli sociálních podnětů (natož lásky), stresována nešetrným zacházením, příliš dlouhými transporty, a kvůli genetickým modifikacím také nucena k nadzvířecím výkonům; to vše v zájmu efektivity.

Představme si člověka, který každý den uběhne maraton. Jeho tělo pod touto nadměrnou zátěží dříve či později zkolabuje. Podobnou zátěž po celém světě prožívá dvě stě milionů krav, v Česku asi šest set tisíc. Denně nadojí až čtyřicet litrů mléka a ročně v průměru čtyřikrát více než před šedesáti lety. Kráva může nosit až dvacet litrů mléka, což je bolestivé a přispívá k nemocem vemene. Zároveň musí — aby stále dávala mléko — ve svém těle živit tele. Potřebuje tudíž neustále tolik energie, že její trávicí systém je přetížený, a přesto má hlad. Na přirozenou pastvu se české krávy dostanou jen v podhorských oblastech. Po obtížném porodu (kvůli genetickým modifikacím je tele příliš velké, takže císařský řez není ničím neobvyklým) si krávy příliš neuleví. Mládě jim odeberou do osmačtyřiceti hodin po porodu, takže se matka i tele trápí steskem a po několik dnů se navzájem snaží najít zoufalým voláním. Když je mládě dostatečně velké nebo kráva příliš stará, jsou převezeny na jatka. Každá desátá kráva zůstává při zabíjení stále při vědomí.

Obohacená klec taky klec

Podle Nadace na ochranu zvířat se celosvětově chová asi pět miliard slepic, v Evropské unii téměř čtyři sta milionů, v Česku kolem osmi milionů. Polovina z nich je podle ministerstva zemědělství chována v domácích hospodářstvích, druhá polovina v intenzivním zemědělství, většinou v klecích ve velkých halách s umělým osvětlením. Každá slepice snáší průměrně tři sta vajec ročně, což je dvakrát víc než před padesáti lety — z tohoto důvodu také pětadvacet procent slepic umírá na nedostatek vápníku.

Zatímco kohoutci jsou po narození usmrcováni hned, většina slepic žije v takzvané obohacených klecích (jejichž používání prosadila EU před pěti lety), ne o moc větších než klasické bateriové

foto: Tiburi

klece. Slepícím neposkytují možnost popelit se, stavět hnízdo ani zobat v zemi. Kuřata na maso žijí maximálně šest týdnů, díky genetickým modifikacím přitom nabereou dvojnásobnou váhu za poloviční čas ve srovnání s třicátými lety minulého století. Tak rychlý růst přináší příliš velký nápor na kosti, srdce a plíce, které zátěž často nevydrží. Kuřata mnohdy ochrnou, takže nedojdou ke krmivu a uhynou hladu a žízni. Za celou dobu se pod nimi nevymění podestýlka.

Při přepravě na jatka se počítá s velkými ztrátami: za normální se považuje, když mimo jatka zemře každé dvacáté kuře. Na jatkách jsou kuřata zavěšena na háky a ponořením hlavy do elektrické vodní lázně omráčena; podle studie britské organizace VIVA! je ovšem každé desáté kuře i po lázni při vědomí, takže při proříznutí hrdla a vykrvování stále bojuje o život. Aby mohly matky brojlerů vůbec snášet, je jim drasticky omezena potrava, proto trpí chronickým hladem. Špatná hygiena přivolává infekce a parazity, málo prostoru vede ke kanibalismu, kterému se chovatelé snaží vyhnout uřezáváním zobáků bez umrtvení.

Problematický je i chov ryb, které žijí ve velké hustotě — pstruzi mají například životní prostor jednoho velkého umyvadla — takže si časem navyknou na stereotypní plavání kolem okrajů klecí. Nedostatkem prostoru trpí ryby při výlovcích či transportech, stejně jako změnami teplot, špatnou kvalitou vody, nešetrnou manipulací a vyhladověním. Namačkané ryby napadají paraziti, například mořské vši, které se mohou v přeplněných chovech prokousat na rybí hlavě až ke kosti. Ryby přitom vnímají bolest stejně jako savci. Nemoci se pak šíří i na divoké ryby v okolí, farmy navíc plýtvají zdroji potravy, znečišťují moře tunami exkrementů, krmivem s antibiotiky a zdechlinami. Úmrtnost při chovu je podle Nadace na ochranu zvířat až třicet procent. Ryby jsou nejčastěji poráženy udušením na vzduchu, přičemž bývají někdy umístěny na led, který prodlužuje dobu vědomí ryby až na čtvrt hodiny.

V cizí kůži

Veselejší život nečeká ani zvířata chovaná pro vlnu či srst. V Austrálii, jež je největším světovým producentem vlny, sice žije sto dvacet milionů ovcí pod širým nebem, ale stále v rámci intenzivního chovu. Stáda jsou totiž příliš velká na to, aby každé zvíře obdrželo dostatečnou péči. Tisícihlavá stáda neumožňují ovcím žít normálním společenským životem, protože nejsou schopny zapamatovat si jednotlivé členy stáda. Během období sucha navíc ovcím nikdo nepomůže, takže jich z chovu až šest procent zahyne; jehňat zemře až dvacet procent. Ovcí rouno je dnes hustší a kůže má hluboké záhyby, takže se na ní hromadí vlhkost a moč, což vede k tomu, že ovce častěji napadají masožravé larvy bzučivky. Řešení? Jehňatům je bez umrtvení odřezávána kůže kolem ocasu, aby její zjizvení bzučivky odradilo. Nedosti na tom, beránci jsou — také bez umrtvení — kastrováni, a to bolestivým zaškrcením varlat a postupným odumřením tkáně.

Až několikaměsíční přepravu ovcí z Austrálie na Střední východ či do severní Afriky navíc ročně nepřezijí desítky tisíc jedinců. Pro majitele je však ekonomicky výhodnější počítat se ztrátami než zaplatit lepší dohled. Kvůli šlechtění se ovcím rodí více mláďat častěji, takže je matky v těhotenství nemusí uživit — ve Velké Británii zemře každé desáté jehně před odstavením a každá dvacátá ovce následkem porodu.

foto: Animal People Forum

foto: Mayakamina

foto: Orientazing

S kožešinou na trh

Specifikem je chov zvířat, která nejsou domestikovaná: norků, činčil, fretkek nebo lišek na kožešinu. (Obchod s kůží koček a psů je v Unii zakázán, ovšem v Číně a jiných asijských zemích tato zvířata pro kožešiny stále zabíjejí.) Celosvětově je ročně pro kožešiny oficiálně zabito pětadevadesát milionů zvířat, skutečné číslo ale bude kvůli pytlákům vyšší. Pětaosmdesát procent kožešin se získává z chovu, patnáct procent z lovu. Některé evropské země jako Rakousko, Nizozemsko, Makedonie či Velká Británie kožešinové farmy zcela zakázaly, jiné jako Švýcarsko, Německo či Dánsko zakázaly chov alespoň nepřímo či u některých druhů; přesto je Evropa největším producentem liščích a norkových kožešin, ačkoli ji dohání Čína se zcela neregulovaným chovem.

Podle průzkumu organizace Svoboda zvířat se v Česku odchovává a zabije dvacet tisíc mláďat ročně. V roce 2016 u nás fungovalo devět aktivních chovů — postupně jich ubývá, protože provozní náklady jsou stále vysoké, odbytu není velký a do budoucna nejistý. O to horší jsou ale podmínky zvířat na zbývajících farmách. Pro nedomestikovaná zvířata je velké utrpení, když musí prožít celý život v kleci bez pevného dna. Nedostatek podnětů vede k poruchám chování a k sebepoškozování, navíc personál farem je malý a často nekvalifikovaný, aby se náklady na chov minimalizovaly. Od ledna 2019 však zdejší kožešinové farmy naštěstí končí (podrobněji článek *Nechme klece ježkům* na s. 9).

Hlas trpících

Není pravda, že by se zvířata neozývala. Zoufalé volání krav a telátek při oddělení, děsivé kvičení prasat při porážce, bezmocné kdákání namačkaných kuřat, pištění testovaných myší, kokrhání kohoutů při zápasech, štěkot týraných psů i zoufalé pleskání ryb v přeplněných kádích, to všechno je slyšet příliš dobře na to, aby si kdokoli mohl myslet, že zvířata netrpí. Navíc existuje mnoho organizací, které zvířatům propůjčují svůj lidský hlas. Jenže je stále příliš snadné zavřít oči, zacpat uši a zabouchnout dveře. Takové chování však nelze tolerovat dlouhodobě, dřív nebo později se nám vrátí zpět, ať už v podobě přešlechtěných plemen, šíření neléčitelných nemocí či mrtvých oceánů. Otázkou zůstává, kdy k tomu dojde a kolik zvířat jsme ještě schopni našemu pohodlnému životu obětovat.

Kontakt: valentikova@sedmagenerace.cz.

foto: Dřavničku brviba

foto: KOS Photos